

Dažas piezīmes par Georga Dreseļa «Svētu bērnu mācību» (1682)

Everita Andronova

LU MII / Sanktpēterburgas Valsts universitāte

everita.andronova@lumii.lv

Rīga 15-01-2021

Piezīmes

- ▶ 17.gs. kultūrvēsturiskais fons: reliģija un grāmatniecība
- ▶ Nedaudz par tulkojuma avotu
- ▶ (G.Dreselis kā vecās rakstu tradīcijas piekritējs)
- ▶ (G.Dreseļa novatorisms)

Kultūrvēsturiskais konteksts pēc poļu-zviedru kara: baznīca (pēc U.Sildegs 2003)

- ▶ Līdz ar Gustava Ādolfa zviedru laikiem 1621. g. nāca rīkojums «par jezuītu un visu citu pāvestiešu izvākšanos no Vidzemes». **Beidzās pretreformācijas kustība Vidzemē.**
- ▶ 1622. g. Gustavs Ādolfs iecēla **H. Samsonu** par Vidzemes baznīcas un mācītāju superintendentu un inspektoru ar plašām, gandrīz neierobežotām pilnvarām.
- ▶ Līdz 1633. g. H. Samsons bija iecēlis amatā 45 mācītājus un trīs prāvestus, to starpā daudz ārzemnieku. H.Samsons min **8 kavēkļus baznīcas jauncelsmei:**
 - ▶ nespējīgi garīdznieki (daudzi vāji prata vietējo valodu),
 - ▶ neuzticīgi klausītāji,
 - ▶ (...) nolaidība un vienaldzība dievkalpojumu izkopšanā.
- ▶ 1625. g. sinode pieņem noteikumus par bērnu izglītību un skolām. 1633. g. pieņemts ieteikums pie galvenajām baznīcām ieviest vācu skolotāja vai ķestera amatu, lai tā varētu palīdzēt mācītājam dziedāšanā un mācītu jaunatnei pātarus, lasīt un rakstīt.
- ▶ 1634. gadā uzlika mācītājam pienākumu katru gadu noteiktā mēnesī apmeklēt savu draudzi.
- ▶ 1648. g. Stokholmā Aizkraukles mācītājs J.G.Rēhehūzens uzstājas ar «Ziņojumu par baznīcas stāvokli nabaga nevācu Vidzemē un kā to var labot»:
 - ▶ lielākā daļa zemnieku tikko protot «Mūsu Tēvs», bet arī tikai atskaitīt
 - ▶ dievgaldnieku un slimnieku pārbaudīšana atklājot šausmīgu nezināšanu
 - ▶ pastarā dienā Dievs no 100 nevāciem dabūšot tikai piecus

Kultūrvēsturiskais konteksts pēc poļu-zviedru kara: grāmatniecība (pēc A.Apīnis 1977)

1631. – 1664.g.

- ▶ 10 izdevumu
- ▶ Ar 1631.g. t.s. «otrais latviešu rakstu valodas posms»
- ▶ G.Šrēders: Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē «nebūs neviena zemnieka, kas šo tulkojumu <LVM> nesapratīs un neatzīs par īsto latviešu valodu»
- ▶ grāmatu iespiešana paveicināja rakstu valodas tālāku unifikāciju, normēšanu, rakstības stabilizēšanos
- ▶ Vispārēja iespieduma formāta samazināšana, lai samazinātu ražošanas izdevumus un cenu (līdz 1643.g. VM formāts bija kvartformāts, sākot ar 70.g. ieviesās oktāvformāts)

1671. – 1708.g.

- ▶ 57-60 grāmatas latviski
- ▶ 1675.g. Rīgā «karaļa spiestuve», ko vadīja J.G.Vilkens
- ▶ Uzdevums kalpot «vienkāršās un nabadzīgās jaunatnes audzināšanai»
- ▶ Vidzemes ģenerālsuperintendents J.Fišers atzina, ka pātaru un katehisma, t.i., kristietības dogmu, mehāniska iemācīšana vien ir nepietiekama, ka galvenais ir to izpratne
- ▶ J.Fišers izstrādā jaunu katehismu (pēc Frankfurtes teologu parauga), E.Gliks tā 2.d. pārtulko latviski (iesp. 1680 vai 1682)

17.gs.b.–18.gs.s. sacensība starp 2 mācītāju nometnēm (pēc A.Apīnis 1977)

Vietējo privilēģiju aizstāvji

- ▶ pātaru iemācīšana
- ▶ baznīcas dziesmu repertuārs

Kurzemē:

- ▶ Grāmatu iespiešana sākās 17.gs. 60.gados (1667.g. apsveikums vāciski iesp. Jelgavā)
- ▶ Superintendants H.Ādolfijs noorganizēja latviešu rokasgrāmatas «Vermehrtes Lettisches Handbuch» (1685) iespiešanu u.c.

Zviedrijas karaļa varas atbalstītāji

- ▶ Cenšanās nostiprināt karaļa autoritāti zemnieku vidū
- ▶ Lielākām lasītāju masām domātas grāmatas
- ▶ Jaunais Fišera-Glika katehisms cenšas regulēt cilvēku attiecības pret sabiedrību, pret laicīgo un garīgo varu; minimāla vieta atstāta mācībai par paklausību kungiem

Rakstu avoti 17.gs. 2. p.

- ▶ .. 1654.g. G. Manceļa «Spreidīku grāmata»
- ▶ Eksemplāri šobrīd nav zināmi:
 - ▶ J.Geceļa «Latviešu mazais katehisms» (1662),
 - ▶ 1671.g. G. Manceļa katehisms «LVM» 3. izdevumā
 - ▶ Vidzemes luterāņu dziesmu grāmatas 4. izdevums (1671)
 - ▶ 1672.g. H.Kleinšmita «Latviešu pātaru grāmata»
- ▶ ... 17.gs. 80.g. Rīgā, Vidzemē un Kurzemē aprītē vairāki katehismi:
 - ▶ šobrīd nezināmie eksemplāri
 - ▶ E. Glikā «Svēta bērnu mācība» (1682 - eksemplāri nav zināmi, Krievijas ZA bibliotēkā pieejams 2. izdevums (1691), Latvijā - 3. izdevums (1699)
 - ▶ 1685. g. Kurzemē „D. Mārtiņa Lutera mazā katehisma..“ 1. izdevums
 - ▶ 1685. g. Vidzemes luterāņu rokasgrāmatas 5. izdevuma mazais katehisms
 - ▶ G.Dreseļa «Svēta bērnu mācība» (1682) - Seno tekstu korpusā izmantota kopija no Halles bibliotēkas, publiski pieejama arī Kopenhāgenas Karaliskās bibliotēkas 2016. gadā digitalizētā kopija (http://www5.kb.dk/e-mat/dod/12089000708F_color.pdf) - paldies E.Kazakēnaitei par norādi!

G. Dreselis ir pārstrādājis Rīgas akadēmiskās ģimnāzijas teoloģijas profesora un vēlākā Rīgas superintendenta J. Brēvera (*Johannes Brever*, 1616-1700) katehisma 1. daļu

(Seniespiedumi 1999: 53-54)

J.Brēvers dzimis Aislēbenē, pēc pilsētas nopostīšanas Trīsdesmitgadu kara laikā 1634. g. devās uz Lībeku un tālāk uz Rīgu pie virsmācītāja Hermana Samsona

Rīgas akadēmiskās
ģimnāzijas retorikas un vēstures
profesors (1643), vēlāk inspektors
(1655) un teoloģijas profesors (1677),
Rīgas superintendents (1690)

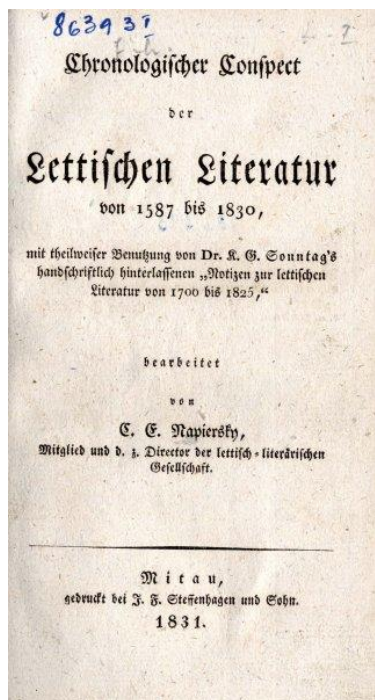

https://de.wikipedia.org/wiki/Johannes_Brever

G.Dreseļa tulkojuma avots

Seniespiedumu katalogā minētais nosaukums „Katechismus zum Gebrauch der Rigischen Schulen“ (1681) neļauj atrast šo grāmatu

Domājams, atsauce no 1831.g., tāds pat J.Brēvera avots minēts arī J.F. von Recke, K.E. von Napiersky *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland*. Mitau 1827

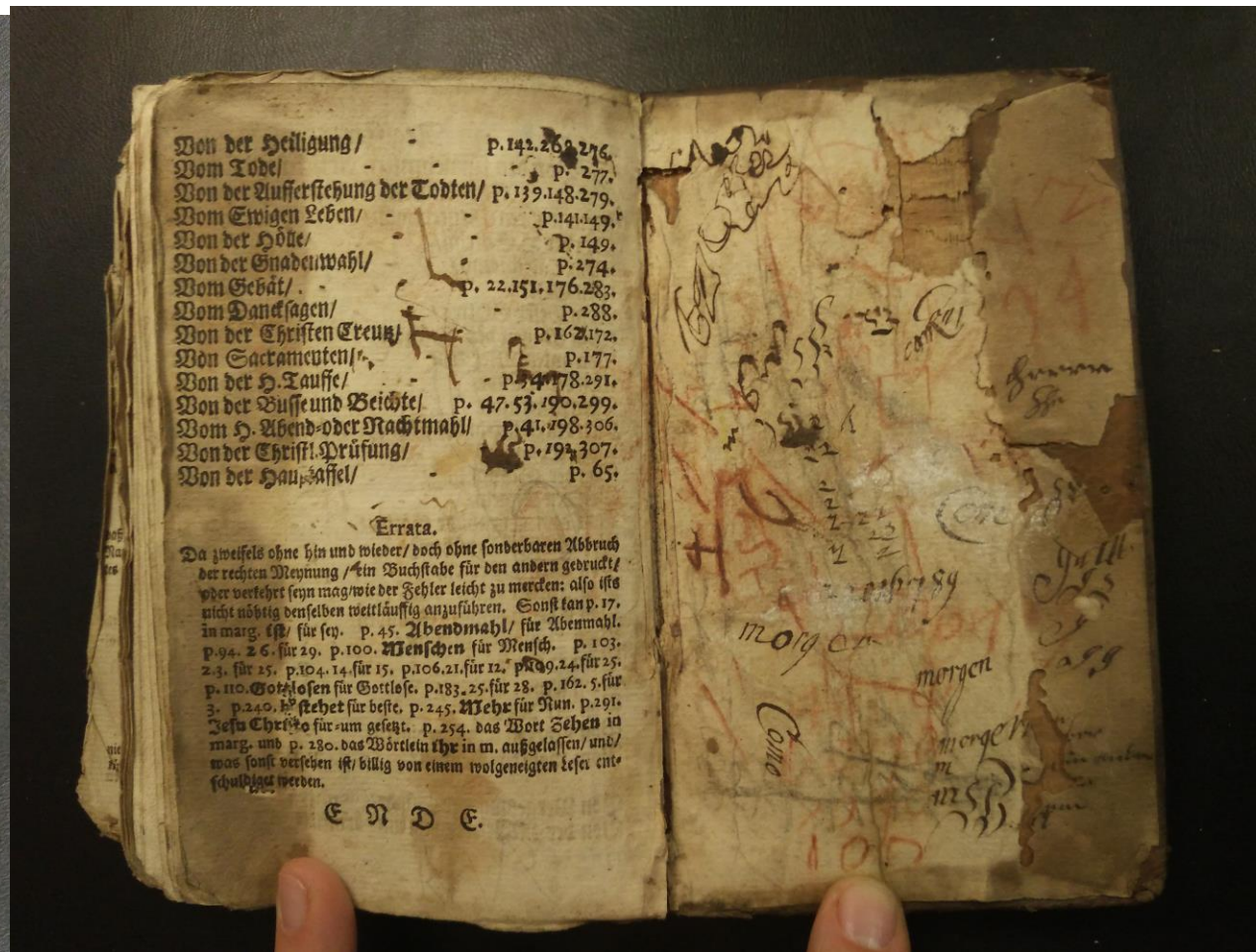
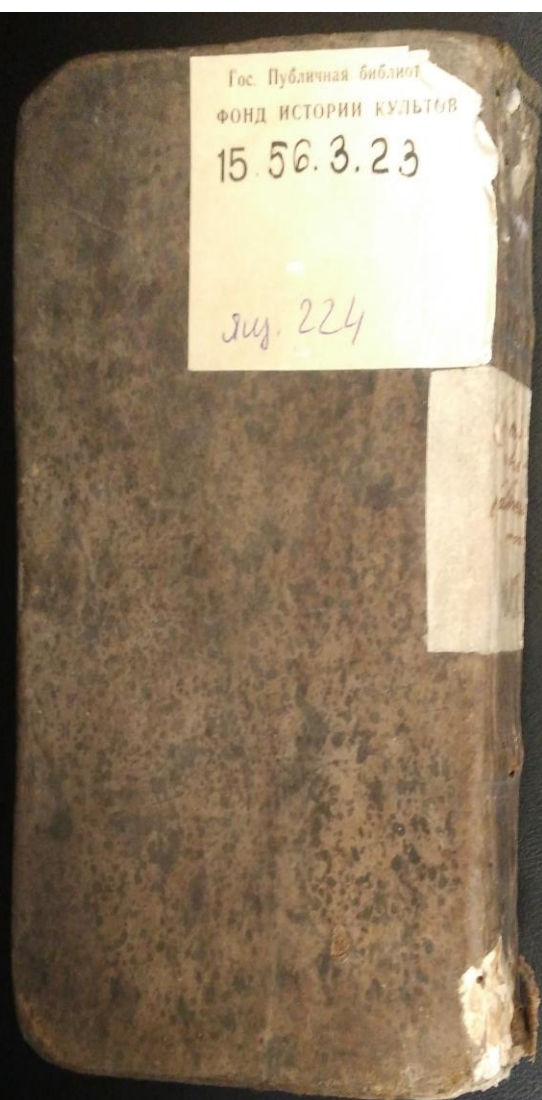

The screenshot shows a Google search result for the book. The search bar contains 'C.E. Napierisky Chronologischer Conspect der Lettischen Literatur von 1587 bis 1830'. The search results show one result, '1 resultat no 2 šajā grāmatā vaišajamam "C.E. Napierisky Chronologischer Conspect der Lettischen Literatur von 1587 bis 1830"'. The result is a preview of the book's content, showing a page from 1682. The text on the page is in German and mentions '25. Erwähnt Bährno-Mahziba Oder Der kleine Catechismus des fäh. Herrn Lutheri, durch etliche gar kurze und nützliche Fragen erkläret, aniso aber auf C. E. hochw. Raths hiesiger Stadt Verordnung denen allhie in der Vor-Stadt und Land-Vogtey aufgerichteten Schulen zu Nuze In die Lettische Sprache übersetzt von Georgio Dresell. Riga, Druckts und Verlegt Heinrich Bessmeyer. 1682. 4 Bog. fl. 8. Eine Uebersetzung des ersten Theiles von J. Brever's Katechismus zum Gebrauch der rigischen Schulen.' The page also shows a sidebar with 'E-GRĀMATA — BEZMAKSAS' and a rating of 0 stars. The bottom of the screenshot shows a Windows taskbar with the date '22:52 03.01.2021'.

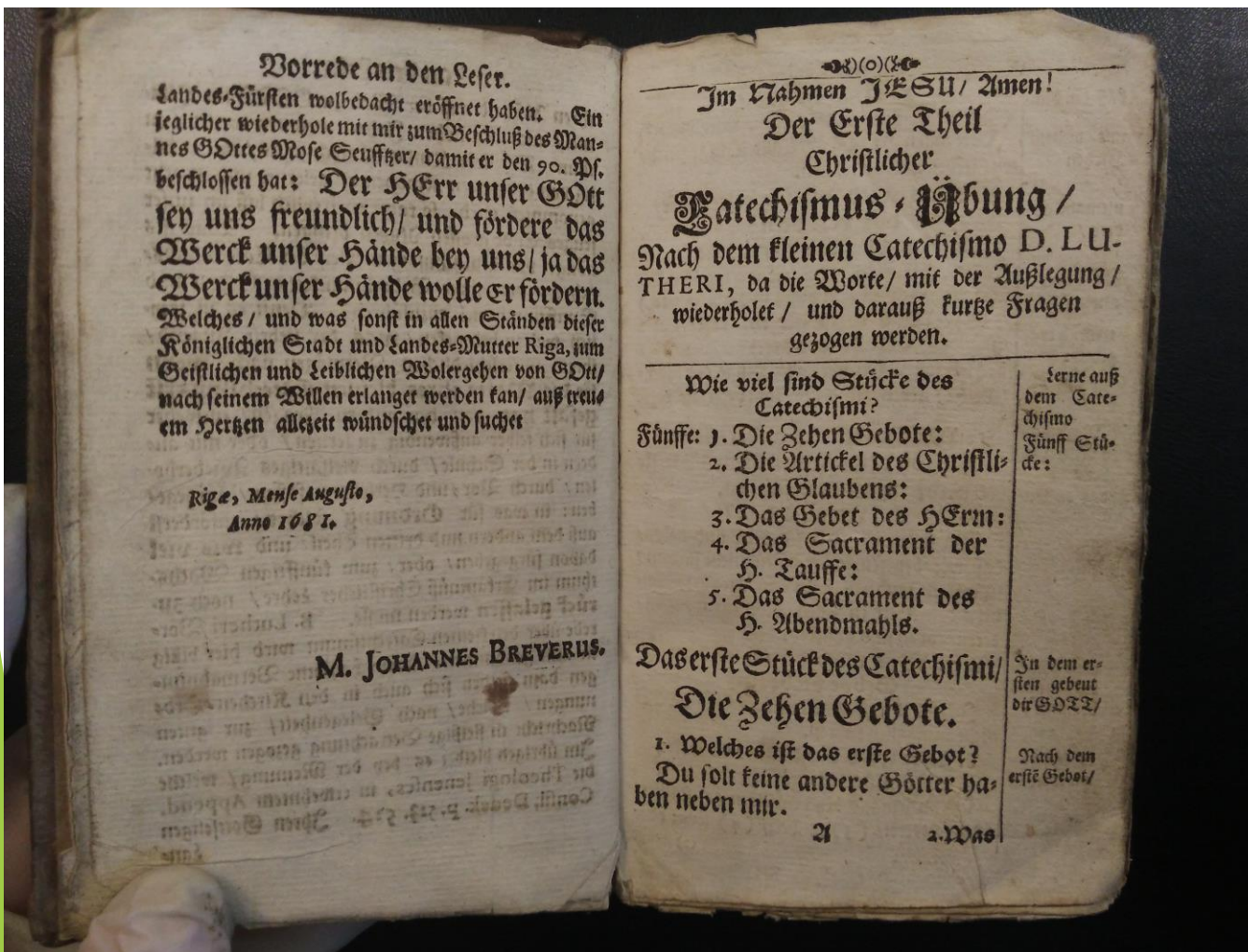
G.Dreseļa tulkojuma avots

- ▶ Ein Streit mit Johann Fischer über den kleinen Katechismus Martin Luthers, ließ Brever einen eigenen Katechismus verfassen, der bis 1800 in Gebrauch war.
 - ▶ Strīds ar Johanu Fišeru par Martina Luteru Mazo katehismu lika Brēveram uzrakstīt savu katehismu, ko lietoja līdz 1800. gadam.
(https://de.wikipedia.org/wiki/Johannes_Brever)
- ▶ „Latvijas citvalodu seniespiedumu kopkatalogā 1588-1830“ ar 1883. nr. aprakstīts tikai J. Brēvera katehisma 2. izdevums (1731) „Christliche Catechismus-Übung, Wie dieselbe, nach Anweisung Des Kleinen Catehismi D. [M.] Lutheri, In den Schulen der Käyserlichen Stadt Riga, mit der Jugend ferner fürzunehmen, aufgesetzt, Und, mit mehr nützlichen Fragen, zum öffentlichen Druck befördert ist / [M. Johannes Breverus].
- ▶ Krievijas Publiskajā bibliotēkā Sanktpēterburgā iespējams apskatīt J. Brēvera katehisma izdevumu, kam nav saglabājusies titullapa (šifrs 15.56.3.23)

Eksemplārs Krievijas Publiskajā bibl-ā

Christliche Catehismus-Übung..

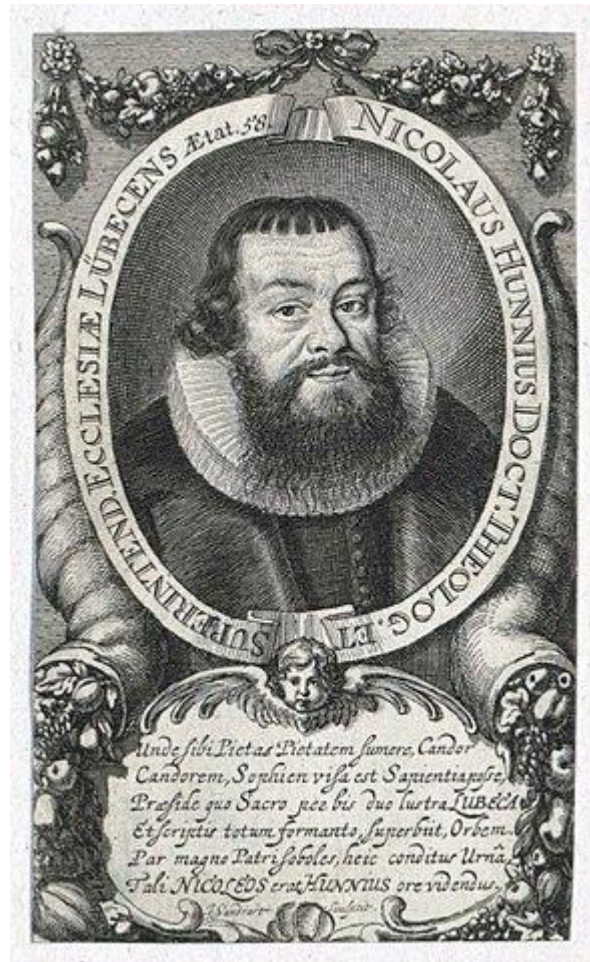
Eksemplārā ir :

- 14 lpp. gara uzruna lasītājam
- katehisma 312 lpp.
- seko vēl viena 4 lpp. gara uzruna lasītājam,
- reģistrs un kļūdu labojumu saraksts (2 lpp.)
- grāmatiņā trūkst 71.- 74. lpp.).

Grāmatas sākumā ievietotā uzruna datēta ar 1681. g. augustu.

Bērnu mācība

- ▶ Katehisms kā *bērnu mācība*: vārdkopa ar biedru zīmi no 1631.g. katehisma (G.Mancelis, G.Dreselis, E.Gliks un 1790.g. «Tā īsa izstāstīšana..»)
- ▶ P. Vanags (2000: 327): Līdztekus parastajiem dievkalpojumiem, kuŗos lasīja katehisma gabalus, parādījās īpaši katehisma dievkalpojumi jeb bērnu mācība, kas bieži noslēdzās ar zināšanu pārbaudi. Šāda pārbaude kalpoja kā atļauja saņemt Sv.Vakarēdiena sakramentu.
- ▶ J.Brēvers uzrunā lasītājam min sava katehisma avotus: 1. daļā izmantojis Erfurtes katehismu (Erfurtische Catechismus= Übung), 2. daļā - Nirnbergas, Lībekas un Frankfurtes teologu darbus, 3. daļā atsaucas uz N.Hunnius «Erklärung des Catehismi», D. Gesenius un D.Göbel darbiem.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nikolaus-Hunnius.jpg>

Kupferstich von Nikolaus Hunnius, (1585-1643), deutscher
lutherischer Theologe

Tekstoloģiskas mīklas G.Dreseļa tulkojumā

- ▶ G.Dreselis iztulkojis J.Brēvera katehisma I daļas 64 lpp., atstājot netulkotu 65.-69.lpp. (V nodaļa - Die Haus=Taffel Etlicher Sprueche..)
- ▶ Līdz 50. lpp. G. Dreselis ir izmantojis J. Brēvera tekstu (līdz 47. lpp.), aiz 29. jautājuma seko nodaļa „No tahs Ghräko Suhdfefchanahs“ (51.-52. lpp.), kas vairs nav tiešs J. Brēvera katehisma tulkojums. Tālāk G. Dreselis atgriežas pie J. Brēvera oriģināla.
- ▶ Atkāpes arī 52. lpp. beigās, kur sākas jauna nodaļa „Weena Chriftita Mahziba no teem Jautafchaneem und Adbilldefchaneem preekfchan teems/ kattri py Deewa Ghalldu eet“. Te 1.-19. jautājums sakrīt ar G. Mancela rediģētā katehisma tekstu (sal. Manc1631_Cat: 456-457 un attiecīgo vietu G. Mancela 1643. g. katehismā). Tomēr šajā fragmentā atrodam iestarpinājumu iekavās pēc 2. jautājuma (*Bett kas ir Ghrähki?*) (Dres1682_SBM: 53), kas nav ne J. Brēveram, ne G. Mancelim. Šāds iespraudums atrodams arī Vidzemes 1685. g. luterāņu rokasgrāmatas 5. izdevumā iekļautajā katehismā (D_{3r} lapā).
- ▶ *Ghrähki ir wiß tas/ kas prettie Deewa Baußleems/ ar Wahrdeems/ ar Dohmafchan und ar Darbeems darriets tohp [..]* (Dres1682_SBM: 53)
- ▶ *Ghräki gir wiß tas/ kas pretti Deewa Baußleem/ ar Wahrdeem/ ar dohmafchan und ar darbeem gir [..]*. (Manc1685_Cat: D_{3r})

G. Dreseļa tulkotais katehisms G. Manceļa tradīcijā

- ▶ Manc1631_Cat: *Jemmeeta to fwähtu Gharru/ katreems juhs tohs Ghräkus peedohsfeeta/ teems gir tee peedohti/ vnd katreems juhs tohs patturrefeeta/ teems gir te patturräti.* (452₂₁₋₂₂ - 453₁₋₂)
- ▶ Manc1643_Cat: *Jemmeeta to fwähtu Gharru/ katreem juhs tohs Ghräkus peedohsfeeta/ teem gir tee peedohti/ vnnd katreem juhs tohs patturrefeeta/ teem gir te patturräti.* (424₂₁₋₂₂ - 425₁₋₂)
- ▶ Dres1682_SBM: *Jemmeeta to fwähtu Gharru/ katreems juhs tohs Grähkus peedohßeeta/ teems ir tee peedohti/ und katreems juhs tohs patturrefeeta/ teems ir tee patturrähti.* (51₁₀₋₁₁)
- ▶ VLH1685_Cat: *Jemmeet to Swehtu Garru/ kam juhs tohs Grehkus peedohfeet/ teem buhs tee peedohti; Jn kam juhs tohs Grehkus paturefeet/ teem buhs tee paturehti.* (21₈₋₁₀)
 - ▶ atšķiras vietniekvārda (agrākā katriems vietā kam), saikļa (agrākā und vietā in), kā arī verbu formu lietojums
- ▶ Dres1682_SBM: *Ka buhs töw fatziet/ kad tu Baßnitzahs Kunghä ghribbi fawus Grähkus fuhdfeht? Zeenigs und mieļais Baßnitzahs Kungs/ es luhdsu no Deewa puffes / juhs ghribbat mannus Grähkus klaußiet und to Grähko Peedofchananu fluddenaht.* (51₂₀₋₂₅)
- ▶ VLH1685_Cat: *ZEenigs in mihļajs Baßnizas Kungs/ es luhsohs no Deewa puffes/ tu gribbi mannu Grehku=Suhdfechanu klaufiht/ in man to Grehku=Pamefchanu fluddinaht.* (6₃₁-7₁₋₂)

G.Dreselis kā «vecās rakstu valodas» pārstāvis

T. G. Fennels ir pievērsis uzmanību zināmam konservatīvismam G. Dreseļa gramatikā (Fennell 1985, Fennells 1985; 1995), skaidrojot to ar J. G. Rehehūzena un G. Manceļa autoritāti: viņi bija vienīgie droši zināmie G. Dreseļa uzskatu priekšgājēji (Fennells 1995: 122).

Katehisma rakstībā:

- ▶ G. Dreseļa tekstā vēl pamanāms dekoratīvais < h > pēc līdzskaņiem /g/, piem., *kungha* (1₁₂), un pēc /t/: *nhefwäthiet* (28₆).
- ▶ Grafēmas < b > iespraudums pēc lūpeņa /m/, piem., *attñembt* (9₂₇), *attdlimbtibahs* (40₂₀), kas pazīstams arī 17. gs. vācu valodas tekstos.

Morfoloģijā:

- ▶ T. Fennels, skrupulozi aplūkojot pirmo gramatiku datus un savstarpējo mijiedarbību, par daudzskaitļa datīva formām pauž viedokli, ka G. Dreselis ir ietekmējies no kāda nezināma konservatīva avota
- ▶ **Piederības vietniekvārda lokāmās formas** (piem., *mūsam*: *muhlfam* *Tuwakam* (8₉)). G. Dreseļa gramatikā minēta vietniekvārda sieviešu dzimtes lokāmā forma *muhlfa* un daudzozīmīgi ielikta piezīme „&c. &c.“ (Dreszell 1685: 15). Daudzskaitļa lokāmās formas ir visai tipiska senākā perioda rakstu pieminekļu iezīme (sk. Pokrotniece 2002: 331-332, kur minēti piemēri no dažādu autoru rakstu avotiem), kuru parasti skaidro ar vācu valodas vietniekvārdu lokāmo formu ietekmi. T. Fennels (1984: 223-224) interpretē G. Dreseļa gramatikā minēto formu *muhlfo* kā iepriekšējo zināšanu (M. Bihnera *muhβ/ muhβa*) zināmu pārveidojumu.

G.Dreselis kā «vecās rakstu valodas» pārstāvis

Nelokāmo vārdšķiru lietošanā:

- ▶ ***aizto*** ir tipisks senākā perioda avotu rādītājs (sastopams 2472 reizes vecākā rakstu perioda avotos un atsevišķos 17. gs. avotos — G. Elgera 1621. g. dziesmās, G. Mancela darbos, J. Reitera tulkojuma fragmentos, 1685. g. Vidzemes dziesmu grāmatā, kā arī G. Dreseļa katehismā).
 - ▶ 29 reizes katehisma tekstā, piem., *Aifto töw peedärr ta Wallftiba/ und tas Spähks/ und tas Gohds muhſchige/ Amē.* (35₈₋₉).
- ▶ **vecā illatīva formas prievārda funkcijā:** *apakšan* (*appakſchan* (4×), *appackſchan* (7×); *priekšan* (*preekſchan* (8×)); *āran* (*aran* (10×))), piem., *Pirms Ehden buhs teems Saimneekems / Bährneems und tai Saimai Rohkabs ſalikkuſchi diſchäne ghohdige preekſchan Ghalldu ſtahwet und tha ſatziet* (..) (60₁₆₋₁₉), *Wings darra to aran tyrahs Tähwigahß/ Deewiſkahß Lehnibahß und Schälafſtibahs* (14₈₋₉).
- ▶ G. Dreseļa katehisma dati ļauj nedaudz precizēt D. Nītiņas norādi uz H. Adolfija gramatiku „ (..) formas ***aran***, ***ahran*** lietošana ar prievārda ***no*** nozīmi sašaurinās jau G. Mancela rakstos — piem., *ko mahcajs tu ahran teem desmiteem Deewa Basuleem* Mancelis parasti aizstāj ar *ko mahcees tu no teem desmits Deewa Bausleem* (Ad. 1685, 239)“ (citēts pēc Nītiņa 1978: 67), kā arī papildināt apgalvojumu, ka „[i]zņemot gramatikas, vārdnīcas un G. Mancela darbus, citos tekstos illatīvs *āran* — *aran*, *ahran* kopš 17. gs. ar prievārda ***no*** nozīmi nav konstatēts“ (Nītiņa 1978: 68; 2007: 32). Jāatzīst, ka G. Dreselis ar tādiem piemēriem kā *Aran teems deßmitteems Baußleems/ tohs nhe äßmu es turreyis* (53₃₋₄) iekļaujas senākajā rakstu tradīcijā J. Endzelīns uzskata, ka *āran* ar nozīmi ‘no’ latviešu valodā kļūdaini lietojuši galvenokārt tikai visvecāko rakstu autori (Ēndzelin 1905: 52).

G.Dreselis kā «vecās rakstu valodas» pārstāvis

- Tekstā varam sastapt arī tipisku senākā perioda iezīmi, kad vācu valodas ietekmē latviešu valodas **lokatīva vietā izmantotas konstrukcijas**: prievārds *iekšan* (*eekſchan* (142×), arī *eekſch* (1×)) + vsk. akuzatīvs un bieži arī vsk. ģenitīvs (sieviešu dzimtes lietvārdiem) / dsk. datīvs, piem., *Kas tohp tōw eekſchan to trefchu Baußlu pawehlehts?* (3₁₁₋₁₂), *Ko luhdfi tu eekſchan tahs pirmsahs Luhkſchanahs?* (24₁₋₂), *Mann nhebuhs zittus Deewus turreht preekſchan winju/ (to mieļu Deewu/ katters mann und ikkatru Zilwähku/ eekſchan wiſfeems ſcheems Baußleems/ usrunna.)* (1₂₆₋₂₉).
- Sastopama **vienīgi senā jautājuma partikula ar** (G. Mancelim *arrieg* 2×, G. Dreselim *arr* 3×): *Arr tu to nopellni no Deewu / ka tas tōw tick dauds labb darra?* (14₁₀₋₁₁); *Arr Chriftus no Debbefu attkall attnahx?* (17₉); *Arr tu to wiß ar titzigu Sirrdi ſarņehm / ko tu eekſchan ſcho Lohzeekli iſfatzyis efſi?* (18₂₆₋₂₈)

G.Dreselis kā novators

- ▶ Rakstībā G. Dreselis ir pilnībā sekojis G. Manceļa ortogrāfijas reformai, kā arī mainījis G.Manceļa 1631.g. katehisma rakstību
 - ▶ M. *firrdtz*, *firrtz*, *firtz* (1631), *firrds* (1643) → *firrds* (30₂₆)
Lai gan G.Mancelis 1643.g. katehismā jau ir vienādojis leksēmas *sirds* rakstību un G. Dreselis tai ir sekojis, šeit 1631. g. piemēri atstāti, lai ilustrētu rakstības variantu dažādību.
 - ▶ *eenaidneex* (1631, 1643) → *eenaidneeks* (60₄)
- ▶ „Bez Manceļa es nezinu neviena autora, kas izšķir *e* kvalitāti; ir gan autori, kas lietot blakus *e* burtam *ä*, bet tie to lieto tāpat kā vācu valodā bez fōnētiskas nozīmes.“ (Augstkalns 2009: 97)
 - ▶ *fwähtahs* (1_{2,3}), *äßam* (4₃), *Wätzakus* (42₁₈)

G.Dreselis kā novators: nav vēl novērtēts

īz galam

īz galam ir raksturīgs agrākā rakstu perioda relikts, piem.,

ys tham gallam (EvEp1615 62₁₃, 112₁₃),

Js mußam gallam (Ench1615 FB₃),

ys mußam gallam (Ps1615 156₁₀₋₁₁),

ys gallam (Ench1615 B3B₁₁; Ps1615 139₂₁, 154₁₁),

iß gallam (Ps1615 1₁₉),

is gallam (UP1587 A2A₁₉, Ps1615 190₂₇),

Jß gallām (Ps1615 83₂₈).

Taču jau psalmu tekstā 2 reizes sastopam arī prievārdu *līdz*: *lidcz gallam* Ps1615 137₄. 183₂.

Varam uzskatīt, ka G. Mancelis šajās teksta vietās ir tikai labojis ortogrāfiju, bet saglabājis seno vārdu savienojumu:

Manc1631_Cat: *ihs patt muhlfam ghallam* (480₁₅)

Manc1643_Cat: *ihs patt muhlfam ghallam* (452₁₅).

G. Dreselis šajā vārdu savienojumā vienmēr lieto prievārdu *līdz*: *Lieds patt muhlfam Ghallam* (27₆₋₇), *lids Ghallam* (56₆), 1682. g. katehismā nav sastapts prievārds *īz* vispār.

G. Manceļa tekstos ir sastopams prievārds *līdz*. VLH1685_Cat attiecīgi arī ir prievārds *līdz* šajā vārdu savienojumā: *lihdf pafcham Gallam* (11₁₄), arī Bībeles tulkojumā ir *lihdf (patt) Gallam*.

Lietas, kam var nepiekrīst:

► Par Brēveru:

- In seinem „Neues vollständiges Rigisches Gesangbuch“ von 1664 erfasste er 400 Kirchenlieder. Dieses Buch wurde mehrfach aufgelegt und weiter vervollständigt, sodass 1761 die letzte Ausgabe 1377 Kirchenlieder enthielt. Seine sonstigen Arbeiten, wie lateinische Dissertationen, sind heute nicht mehr von Interesse.

► https://de.wikipedia.org/wiki/Johannes_Breuer

► Par Dreseli:

- 1756. gadā Georgs Dreselis - vācbaltiešu luterāņu mācītājs, valodnieks. 1788.gadā sastādījis un izdevis Latvijā pirmo četru valodu (vācu-latīņu-poļu-latviešu) vārdnīcu, kurā tika iekļauti 1000 vārdi. Savukārt 1785.gadā sarakstījis vienu no pirmajām latviešu valodas gramatikām, kurā sniegts pārskats par latviešu valodas morfoloģiju.

► <https://jauns.lv/raksts/izklaide/395835-19-julija-jubilari-un-notikumi-latvija-un-pasaule>
(ziņa cirkulē internetā kopš 2012.g.)

Literatūra

- ▶ Apīnis, Aleksejs. Latviešu grāmatniecība. Rīga, 1977.
- ▶ Breverus, J. *Christliche Catechismus-Übung, Wie dieselbe, nach Anweisung Des Kleinen Catehismi D. [M.] Lutheri, In den Schulen der Käyserlichen Stadt Riga, mit der Jugend ferner fürzunehmen, aufgesetzt, Und, mit mehr nützlichen Fragen, zum öffentlichen Druck befördert ist.* [1681]
- ▶ Dreszell, Georg. 1685. *Gantz kurtze Anleitung zur Lettischen Sprache.* Riga: Georg Matth. Nöller.
- ▶ Dres1682_SBM = Dressell, G. *Swähta Bährno=Mahziba Oder Der kleine Catechismus..* Riga: Drukks und Verlegts Heinrich Beffemeffter. Pieejams:
http://www.korpuss.lv/senie/source.jsp?codificator=Dres1682_SBM Kopenhāģenas Karaliskās bibliotēkas 2016. gadā digitalizētā kopija pieejama http://www5.kb.dk/e-mat/dod/12089000708F_color.pdf.
- ▶ Fennell, Trevor Garth. 1984. *Georg Dreszell's Gantz kurtze Anleitung zur Lettischen Sprache. Text. Translation. Commentary. Concordance.* Melbourne: Latvian Tertiary Committee.
- ▶ Fennell, Trevor Garth. 1985. The originality of Dreszell's grammar. *Journal of Baltic Studies* XVI, 1985, 403-410.
- ▶ Fennells, Trevors Gārts. 1985. Konservatīvie elementi G. Dreseļa 1685. g. izdotajā Latviešu gramatikā. *ZA Vēstis* 9 (458), 63-66.
- ▶ Nītiņa, Daina. 1978. *Prievārdu sistēma latviešu rakstu valodā.* Rīga: Zinātne.
- ▶ Sildegis, Uģis. Dažādaais Samsons. Priekšlasījums nolasīts KLB draudžu dienās 2003. gada jūlijā. Pieejams:
https://web.archive.org/web/20170506042923/http://www.kmd.valsts.lv/dazadaais_samsons.htm.
- ▶ Vanags, Pēteris. Luterāņu rokasgrāmatas avoti. Vecākā perioda (16.gs.-17.gs. sākuma) latviešu teksti. Stokholma / Rīga, 2000.